

## REGIVÄRSILINE RAHVALAUL MÄRJAMAA TRADITSIOONIS

H e l i T i k s

1. Kihelkondlik laulutraditsioon ja selle uurimine. Kihelkond on ajalooliselt, eriti sunnismaisuse suletud olukorras kujunenud üldjoontes terviklik kultuuripiirkond, millele omased jooned avalduvad nii etnograafilistes esemetes, murrukuiseärasustes kui ka suulises traditsioonis. Ent kihelkondlik rahvaluuletraditsioon pole midagi absoluutselt suletut, seda on mõjutanud sunniviisilised ja vabatahtlikud migratsioonid, naaberalade traditsiooni omapära ning muidugi ka vastava paikkonna sotsiaal-majanduslikud olud.

Käesoleva uurimuse<sup>+</sup> ülesandeks on iseloomustada Märjamaa kihelkonna rahvalaulikuid ja nende osa laulutraditsioonis. Nii palju kui andmed võimaldavad, võrreldakse laulikute repertuaari Läänemaa üldise laulutraditsiooniga. Laulikute repertuaaride võrdlused nii vastava kihelkonna kui ka teiste maa-alade traditsioonidega on vajalikud selgitamiseks välja lauliku isikliku improvisatsiooni osa üldises laulutraditsioonis ning näitamaks vastavate laulikute isikupärast ilmet (9).

Töös käsitletakse ainult Märjamaalt pärit laulikuid - hiljem sinna elama asunute puhul tuleks arvestada ka nende lähtekihelkondi.

2. Materjal. 454 regivärsivarianti on jaotatud kahte põhiliiki: lüürika ja lüroepika. Lüürikat on klassifitseeritud temaatiliselt, juhindudes rahvalaululise materjali iseärasustest. Maagiifisi laule pole temaatilisteks rühmadeks lahatatud - antud juhul on arvestatud selle alaliigi suhteliselt tugevat funktsionaalsust.

---

<sup>+</sup> Uurimus baseerub autori diplomitööil (30).

A. Lühireepilised laulud.

B. Lühireepilised laulud.

1. Töölaulud (välised tööd talus; naiste kodune töö; ametid ja kutsealad; teekäigu- ja sõidulaulud).
2. Looduslaulud (ilmastik; loomad; linnud; mets).
3. Ühiskondlike suhete laulud (rikas ja vaene; ori ja orjus; küla ja mõis; peremees ja sulane; vaeslaps).
4. Nekruti- ja sõjalaulud.
5. Tähtpäevade ja lõbustuste laulud (pühad - mardi-, kadri- ja vastlatalaulud; kiik ja kiikumine; pillimäng ja tants; kõrts; õlu; viin; külalised ja pidu).
6. Laulud laulust ja laulikust.
7. Lapsepõlve-, kodu- ja perekonnalaulud (ema ja vöörasokodu; tütar ja poeg; vend ja õde; lapsepõlvemälestused; abielumehe elu; abielunaise elu).
8. Laulud noorte omavahelistest suhetest ja kosjalaulud (poisid, neid, kosjateemad).
9. Pulmalaulud.
10. Mõistatuslaulud.
11. Lastelaulud.
12. Loitsud.

Kasutatud materjalid pärinevad Eesti NSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnast. Materjali register leidub diplomitöö juures eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris.

3. Laulikud.<sup>+</sup> Uurimuses käsitletakse 21 Märjamaa kihelkonna rahvalaulikut, kellelt ajavahemikus 1889-1960 regivärsse üles on kirjutatud.

4. Senistest selleteemalistest uurimustest. Uurimusi, mis käsitlevad mõne kindla kihelkonna rahvaluuletraditsiooni, otseselt ei ole. Küll aga pakuvad ka Märjamaa laulude uurimiseks eeskujuna H. Kokamäe "Kuusalu kahe rahvalauliku Els Mikiiveri ja Ann Tootseli laulurepertuaari võrdlus" (10) ja O. Kõiva kandidaadidissertatsioon "Regivärsilise rahvalaulu traditsioon Kihnu saarel" (28). Kuna puudub ühtne eesti regivärsseite tüpoloogiline register, on antud töös tuginetud neljaköitelisele antoloogiale "Eesti rahvalaulud" (6).

<sup>+</sup> Vajaduse korral märgitakse laulikuid ka numbrita, näit. I, II jne.

## A. Üldist Märjamaa kohta

"Aasta 200 eest ja sealt tagasi oli rahva luule rahva elu oluline osa ja seotud elu erinähtustega kätkest haauni." (7, lk. VI.) Rahvalaulus, ühes eesti rahvaluule populaarsemas ja produktiivsemas žanris, on aegade jooksul kajastamist leidnud kõik tähtsamad inimelu sõlmpunktid (sünd, pulm, surm), sotsiaalsed vahekorrad ja üldinimlikud tundemomendid (rõõm, kurbus, armastus) (8, lk. 79).

Ei saa aga mõista rahvalaulude ajaloolist arengut, arvestamata laulutraditsioonide kandjat - rahvalaulikut ja teda mõjustavaid tegureid - sotsiaalseid ja olustikulisi tingimusi ning rahva kultuuritaset (14, lk. 3).

Eesti regivärsilise rahvalaulu traditsioon ei tunne kutselisi laulikuid (18, lk. 133), põlvest põlve edasi kanduvat laulukunsti hoidsid alal ja arendasid edasi tavalised tööinimesed. Ent kindlasti oli meilgi üksikuid väga silmapaistvaid laulumeistreid, nagu on teada näiteks hõimurahva vadjalaste juures, kus mõnd kuulsat vadja kaasitajat oli pulmade perioodil - sügisel ja kevadel enne suurt paastu - sõidutatud pulmast pulma Narva jõest Soikkola (Soikino) poolseareni (1. lk. 59).

Pooleldi nagu kutselisteks olid Eesti üksikutes piirkondades (näit. Mulgimaal, Mustjalas ja Muhus) kujunenud pulmalaulikud, kuid neilgi oli laulmine n.-ö. ühiskondlikuks elukutseks (28, lk. 214).

Nimetus laulik on rahvapärane (18, lk. 133). Laulikuks nimetatakse kõiki, kellelt tekste on noteeritud, ükskõik, kas nad kunagi lauliku funktsiooni on täitnud, s. o. kas on olnud eeslauljad, või lihtsalt laule teadnud (või teavad). Laulikuteks nimetame ka uute laulude lauljaid, mehi, kellel on välja kujunenud oma esitamiskiisid (17, lk. 236).

W. Anderson juhib tähelepanu vajadusele teha vahet aktiivse ja passiivse traditsioonikandja vahel. Seesugune vahetegemine nii jutu- kui ka laulutraditsioonis on vajalik. On jutustajaid ja laulikuid, kes meelsasti tahavad esineda ning keda ka palju kasutatakse. Teised kui teadjad on uurijale muidugi vajalikud, nende repertuaar võib olla suur ja tekstid täiuslikud, aga kui traditsioonikandjasse tuleb neisse suhtuda teisiti ja pole ülekohtune neid passiivseiks lii-

gitada. Harva äratavad nad tähelepamu või mõjutavad kedagi (16, lk. 416).

Et vahetegemine loova kunstniku ja lihtsalt reprodutseerija vahel on vähese või ühekülgselt fikseeritud materjali puhul raske ja tinglik või hoopis võimatu (28, lk. 215), seda võimaldab järeldada ka Märjamaa kihelkonnast pärinev lauluandmestik.

Kuigi rahvalaulikutale juhtis tähelepamu juba Fr. R. Kreutzwald möödunud sajandi keskpaiku, on nende kohta täpsema andmestiku kogumine toimunud peamiselt käesoleval sajandil (28, lk. 211). Jakob Hurt jättis lauliku isiksuse uurimise üsna kõrvaliseks asjaks. "Üleskutsetes puudub laulikuil oma osa, seega ei tulnud kuidugi ka andmeid. Kes oskas arvata, et sellel ka mingit tähtsust on! Üsna veidi juttu laulikutele on rahvaluuleväljaannetes. Aga just Hurda tegevuse aeg oli kõige viimane moment sobivate andmete saamiseks. Et andmeid ei hangitud, jäi meie jaoks palju teadmata." (17, lk. 245.)

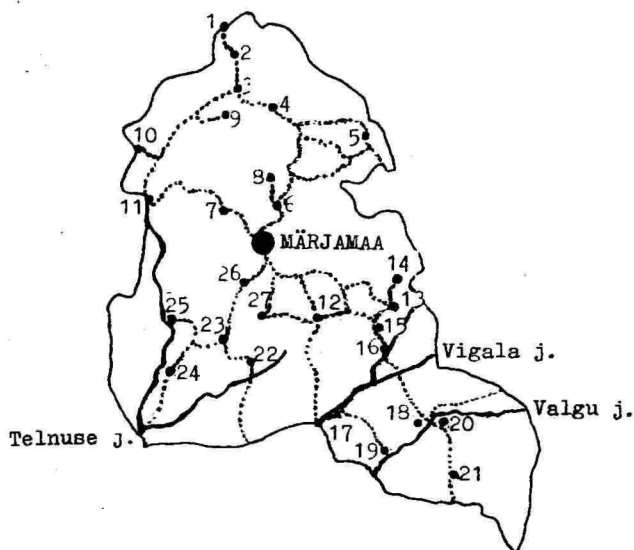
Rahvalaulikute uurimise juures on nende eluloo, tegevuse, suhete, elu-olukordade, huvide jne. tundmine väga vajalik. Igas kihelkonnas on lauludel oma eripära, koguni igas külas võib eristada isesuguseid jooni, iga suurema lauliku repertuaar kannab isikupärast pitsert. Erinevused ja muudatused lauludes saavad palju mõistetavamaks, kui teame lähemalt rahvalaulikute elust, tunneme nende iseloomu, nende suhteid ja sugulust teiste laulikutega (12, lk. 43). Iga laulik suhtub traditsioonilisse loomingusse erinevalt, iga edasikandja, kasutaja on rahvaluules omajagu kaasautor, kes jätab traditsioonilisele loomingule suuremal või vähemal määral oma jälje. Seepärast on igal üksikul laulikulgi oma osa rahvaloomingus (11, lk. 13). Ning silmapaistva lauliku või jutustaja eluloo ja tema isiksuse erijoonte fikseerimisel on rahvaluuleteaduses sama tähtsus kui kirjaniku elulool ja andmetel tema isiksusest kirjandusteaduses (13, lk. 13).

Laulikuiks Läänes nagu mujalgi Eestis, on olnud naised (26, lk. 130). Kuid Lääne-Eestist on üksikuid teateid ka selle kohta, et pulmalaulikuiks on olnud mitte naised, vaid mehed. Tuntuim neist on 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul olnud Tõstamaa pulmalaulik Hendrik Jantson (Janson), kes vahel esines ka koos teise Tõstamaa lauliku Liisu Orikuga

(8, lk. 109 - L. Raudsep). Kuulsaim ja suurima repertuaariga Lääne-Eesti laulurajooni naislaulukute oli Liis Alas Kihmust. Ülevaates 1931. a. kogumisretkest Audrusse, Tõstamaale, Varblasse ja Karusele märgib Herbert Tampere Tõstamaa omaaegse kuulsa pulmalaulikuna veel Liisa Vilgatsit (Kirjaste k.) ja Audru kihelkonna parima laulikuna lesknaist Mari Sutti (26, lk. 130).

Kasinalt on andmeid ka Märjamaa kihelkonna rahvalaulikuist. Eriliselt võimekaid ning silmapaistvaid laulikuid ei teata seal küll kunagi olnud olevat, aga ka nende lauluesitajate kohta, kelle nimed leiduvad ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi rahvaluulekogudes, on kirja pandud nii minimaalsed andmed, et laulurepertuaari ja vastava laulikuisiksuse vahel seoste leidmine on härmiselt raske.

#### Märjamaa kihelkonna kaart



1 Russalu	10 Kohatu	19 Keriselja
2 Purga	11 Sipa	20 Vaku
3 Lühmandu	12 Haimre	21 Kirnaküla
4 Vaimoisa	13 Moisamaa	22 Kaguvere
5 Korvetaguse	14 Rosentali	23 Paeküla
6 Orgita	15 Kasti	24 Tõlli
7 Vana-Märjamaa	16 Metsaküla	25 Mõraste
8 Pähdeva	17 Sulu	26 Sotküla
9 Männiku	18 Vesiküla	27 Naistevalla

## B. Ülevaade Läänemaa rahvaluulest

"Vaadeldes lähemalt eesti vanema regivärsilise rahvalaulu ja sellega kaasneva kombestiku ülemaalist esinemist, võime näha, et see polnud kõikjal kaugeltki ühesugune, vaid omas terve rea ajalooliselt kujunenud regionaalseid omapärasusi." (25, lk. 256.) "Algühiku, mille piirides rahvaluule ja eriti rahvalaul on homogeenne, moodustab kihelkond - feodaalaeagne territoriaal-administratiivne ühik, mis enamasti kujunes välja väga ammu, juba enne saksa ordurüütlike vallutusi (IX - X saj.). Kuid sageli ei lõpe ühisjooned kihelkonna piiridega, vaid ulatuvad kaugemale, kattudes enamasti vanade Eesti maakondade piiridega. Täpsemalt öeldes - erijooned rahvaluules üldse ja rahvalaulus eriti on sageli kattuvad vanade hõimupiiridega ning on tagasiviidavad vanade eesti hõimude eripäradele." (8, lk. 90.) Ja kuigi iga kihelkonna rahvaluule on iseseisva ilmega, jooksevad traditsiooni piirid koos murdepiiridega. Sellest lähtudes võime kõnelda kolmest suuremast laulurajoonist, mis omakorda jagunevad Põhja-Eesti (Virumaa, osa Järva- ja osa Harjumaast), Lõuna-Eesti (Lõuna-Viljandimaa ja maa-ala Võrtsjärve, Enajõe ja Peipsi vahel) ning Lääne-Eesti (Saaremaa, Muhu, Pärnu rannik ja Lääne rannik). Need alad erinevad üksteisest lauluainete, lauluviiside ning esituslaadi poolest (8, lk. 90 - 91). Idast lääne poole võime täheldada pidevat lauluharrastuse vähenemist (6, lk. 15).

Lääne-Eesti rahvatraditsiooni üheks iseloomustavamaks jooneks on vana usundi säilimine, teiselt poolt tuleb aga korduvalt rõhutada ususektide laastavat mõju siinsetele vanadele pärimustele (9, lk. 145). Läänemaa rahvaluules on säilinud palju vana ja omapärast. Just siit on võidud jäädvustada vanu rahvalaule hästi terviklikul kujul, mistõttu Läänemaad peetakse üsna mitme laulu tekkimispaigaks (9, lk. 146).

"Lääne-Eesti rajooni kuuluvad saared ja läänepoolne osa mandrist, mille ebamäärane idapiir kulgeb mõõda endist Harjumaal lääneosa, vastu lõunaestli piirkonda aga langeb kokku suurte metsaaladega Pärnu ja Viljandi vahel. Folkloorirajoonina ei moodusta see ala täielikku tervikut, mis on tingitud maa asustamise võrdlemisi keerukast ja ebahütlasest

käigust, kuid ka rahva peamiste elatusalade erinevusest." (25, lk. 257.)

"Pärnu ümbruskonna lauludele ja kommetele on suurt mõju avaldanud Lõuna-Eesti. Saaremaa mängudes ja rahvakommetes esineb mõningaid rootsi elemente, teiselt poolt leidub sidemeid Valgevenega (Suur-Tõllu juttudes, jüripäeva kommetes), mis viitab ühendusteele mööda Daugavat." (4, lk. 704.)

Lääne-Eesti laulurajooni iseloomustavad pulmalaulude rohkus (kuigi regilaulurepertuaar on siin üldiselt kesine) koos kohalike iseärasustega pulmakombestik. mängude ja mängulaulude arvukus, meestelaulu suur osa." (2, lk. 15.)

Üheks omapäraseks jooneks on paljude mujal lüürilistena tuntud laulude kujunemine korduslauludeks. (8, lk. 92.)

Väga populaarseks noorte kogunemiskohaks on olnud kiik kuni käesoleva sajandi 40. aastateni. Seda kinnitavad ka Märjamaa kihelkonnast pärineva Ida Kamariku mälestused oma noorusajast: "Igas külas oli noorematel oma kiik, kus nad laupäe õhtu ja pühapäeval käisid kiigel ja tantsimas. Kui pillimees mängust väsis, tehti ringmängu või lauldi ükskõik missugust uuemat laulu." (RKM II 58, 144 - E. Poom)

Läänemaa rahvaluulet hakati tähelepanelikumalt koguma ja avaldama alles 19. sajandil tolleaegsete Haapsalu koolide inspektorite A. H. Neusi, C. Russwurmi ja F. J. Wiedemanni poolt (9, lk. 145).

J. Hurda üleskutse leidis Läänemaal vähe vastukaja, alles pärast 1888. a. suurüritust laekusid mõned kaastööd. Et aga Hurt rahvaluule vastu huvi suutis äratada ja rahvast selle kogumisele innustada, selle näiteks on Vigala kihelkonnast Nurtu vallast pärineva A. K. Saalisti kirjad Hurdale: "Igakord kui teie aruannet lehtedes loen, vaatan ma igatsusega, kas mõni siit äärest ka mõne reakese on saatnud, aga seie ajani on mu vaatamine üsna vähene olnud. See pärast ei taha oma kihelkonda mitte häbisse jätta, nagu ei olekski seal neid, kes vähegi kirjutada mõistavad /.../Muid siit ehk natukene saaks, aga vanu rahva laulusid on väga vähe saada, neid tahan teile edaspidi ka korjata. Meie ligidal vanu laulude mõistjaid ei ole, aga umbes 10 - 18 versta peal neid on." (H III 4, 203 - A. K. Saalist 1888.) Kiri jaanuarist 1889: "Nüüd palun teid minu poolt lehtedesse järgmist hütiet saata. Armsad Vigala, Päärdu ja Jädivere noo-

red mehed ja neiud, võtke igaüks sulg kätte ja kirjutage üles, kui te juhtute vanu laulusi ja juttusi, vanu sõnu, ebausust ja vana aea kombeid ja mõistatusi vanade inimeste käest kuulma, sest selle läbi päästate hulga vanavara aea hamma suust. Kes arvab saatmese omale suurt kulu ja tüli tegevat, see saatku oma korjandus minu kätte. Oma ümberkaudu saan ma neid samu sõnal vana vara korjamisel ülesse äratama." (H II, 17, 202 - A. K. Saalist 1889.)

Kuna kogumistihedus sõltus eeskätt sellest, palju oli kohapeal Hurda, Eiseni või Eesti Rahvaluule Arhiivi kaastöölisi, siis on Läänemaalt, kus kogujate arv väike, ka rahvaluulet suhteliselt hõredamalt üles kirjutatud. Esikohal Läänemaa kihelkondadest on juba 19. sajandil olnud Vigala (M. J. Eiseni sünnipaik), kust suuremad rahvaluule kirjapanijad olid ka J. Hurda või M. J. Eiseni abilised. Vigalast on palju materjali saatnud I. Getreu, kelle 1889. a. saadetise kaaskirjast võib lugeda, et rahvatraditsioon Vigalas oli tollal veel kaunis elujõuline: "Vanavara kaevandused on siin kaunis sügavad, aga raskusi on palju ees, mis keelavad ja raskendavad päeva valgele toomist, nimelt usuhullustus, mis vana vara, kui ka selle korjajad kuradi lapseks tembeldavad." (H II, 17, 266 - J. Getreu 1889.)

Märjamaa rahvaluule vanimad kohalikud kogujad olid J. Hurda abilised Juhan Erman (tema saadetus sisaldab laule), J. Feldmann (saatnud laule, vanasõnu, uskumusi, kombeid), kooliõpetaja A. Heidenthal (2 saadetist laule, jutte, vanasõnu, uskumusi, kombeid), Jaan Kornak (2 saadetist jutte, uskumusi, kombeid, keelt), G. Niphardt (2 saadetist uskumusi ja kombeid), Tolli kooliõpetaja M. Siedermann (3 saadetist laule, jutte, vanasõnu, uskumusi ja kombeid) (29, lk. 20-162). Ühes saadetise kaaskirjas kirjutab viimane Hurdale: "Olen mõnda kivi ja killukest oma õuede käest kokku korjanud, tahaksin seeläbi aidata altlangrena ausa, kalli ausambaehitajale abiks olla." (H II 17, 138 - M. Siedermann 1889.) (Kahjuks puuduvad mainitud saadetises igasugused andmed lauluesitajate kohta, mistõttu antud laulud käesolevas töös uurimisele ei kuulu.)

Et teha tasa suurt puudujääki Läänemaa rahvaluule kogumisel, saatis J. Hurt sinna ekspeditsioonile üliõpilasi. 1889. a. käisid üliõpilased O. Kallas ja M. Ostrov Märjamaal, Vigalas,

Lihulas, Karusel ja Hanilas, kirjutades üles umbes 800 vana rahvalaulu. Rohkem on vana rahvalaulu noteeritud Vigalast, MÄrjamaalt ja lõunapoolsetest kihelkondadest, kus neid erinevatel aastatel käisid korjamas H. Tampere, E. Laugaste, R. Viidalepp, A. Saat jt. Viimane kirjutab 1928. a. suvel: "MÄrjamaal käisin läbi eeskätt alevi ja MÄrjamaa küla, milleks kulus neli päeva. Edasi liikusin lõunapoole ja läbis-tasin säälsed külad: Paenküla, Kaguvere ja Tõlli. Kulus seks kuus päeva. Järgmine peatuskoht oli Orgita mõisas (siia kuuluvad Sarapiku, Saurküla ja Nihu külad) ja Mõisamaa mõisas. Kohal olin kaheksa päeva." (ERA II 7, 449 - A. Saat 1928.)

Käesoleval sajandil on regilaulukasutus Lääne-Eesti mandriosas olnud väga ebaühtlane. "Vana runolaul, mis üldiselt katkendlikult elab ainult veel vanema põlvkonna mälestustes, mõningail maa-aladel on suutnud siiski veel praegusajani küllalt elavana püsida. Niisuguse inklaavi moodustab eriti runolauluvaesel Lääne-Eesti mandril Taga-Pärnu rannikumaal, tsentrumiga Tõstamaa vald. Nii ei peeta selle valda Tõhela nurgas tänapäevalgi ühtki pulma ilma "kaasituse-ta". Ka muid rahvalaule võib siin-seal kuulda. Sellest tsentrumist niihästi Pärnu, Lihula kui Virtsu poole jääb vana laulukultuur märgatavate astetega nõrgemaks." (26, lk. 130.)

MÄrjamaa kihelkonna suurima rahvaluulekorjaja Emilie Poomi andmetel oli regilaulutraditsioon MÄrjamaa kihelkonnas möödunud sajandi lõpul ja käesoleval sajandil juba hääbunud: "Algriimilisi laule ei ole enam ammu kuulda olnud siin ümbruses lauldavat, lapsepõlvest mõned on uduselt meeles, aga kellelt või mil ajal kuuldud, seda ei ole teadnud meele pannagi, ega tea, kas laul tervelt meeles, või puudub palju sõnu, on ju see aeg nii lõpmata kaugel kui neid lauldi, ega sallitudki, kui lapsed kõrvas kuulasid, kui täisealised oma armsaid laule laulsid." (ERA II 73, 29 - E. Poom 1934.)

Talgutel ja külakiikedel lauldi uemaid rahvalaule. H. Tampere peabki uema laulu tekkepaigaks Läänemaad (25, lk. 257). Et aga vana rahvalaul 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses MÄrjamaalt ja selle ümbruskonnast veel kaugelgi mitte täielikult kadunud poind, seda näitavad ilmekalt tollesegsete rahvaluulekogumiste tulemused.

Praeguseks on regilaul vaadeldavas paikkonnas välja surnud - 1976. a. juulis viibis käesoleva töö autor rah-

valuuleekspeditsioonil endises Märjamaa kihelkonnas ja kogumisretkel saadud materjal lubab kindlalt väita selle kunagi elujõulise traditsiooni täielikku kadumist.

### C. Märjamaa kihelkonna rahvalaulikud

Esimesed Märjamaa kihelkonna noteeritud rahvalaulud kuuluvad Jakob Hurda kogudesse ja on üles kirjutatud aastal 1889. Valdavas enamikus on neid kogunud üliõpilased O. Kallas ja M. Ostrov ning nad sisalduvad köites H II 2.

I. Ann Lentsmanni kohta on kirjas järgmised andmed: 50a. vana (1889. a.); elukoht Sipa küla.

Ann Lentsmannilt noteeritud laulutekstide hulgas on tähelepanev ühiskondlikke vastuolusid peegeldavate laulude ja lastelaulude täielik puudumine. Kolme näitega on esindatud pulma- ja töölaulude temaatilised rühmad. See, et 17 laulu hulgas leidub 3 hea sõnastusega suhteliselt terviklikku pulmalaulu, kinnitab väidet, et Lääne-Eesti laulukultuuri iseloomustab pulmalaulude rohkus (2, lk. 15).

Oma suguvõsa kiituseks on lauldud laulu "Kuidas te tohtisite meile tulla" (I, 3). Pulmalaulus I, 5 õpetab pruudi õde peiut oma noort naist hoidma:

Ära sina anna äial lüüa,  
äial lüüa, ämmal lüüa  
ega lase peret peale joosta.

Töölaul I, 4 jutustab proua toatüdrukust, kes end ja oma ilu kiidab. Siin on märgata juba nihkeid uema rahvalaulu poole. Töölaul on ka gradatsioonilise ülesehitusega "Kütt" (I, 11), algab stereotüüpse vormeliga: "Ma läksin metsa hulkumaie/pühapäiale omikulle..."

Laulud laulust ja laulikust on esindatud kahe näitega. Esimene neist (I, 8) on laialt üle Eesti tuntud, stereotüüpse algusvormeliga. Sullele on liitunud motiiv "Kust laulud saadud" - lokaalse arendusega. Teine siia rühma kuuluv laul (I, 16) on nelikväärs ja kõneleb vanade laulude kadumisest.

Tekstid "Neiu meelitab poisid metsa" (I, 9) ja "Tühised hoopledjad" (I, 12) on noortelaulud. Sageli pikema, lüroepilise laulu algusmotiivina tuntud "Neiu meelitab poisi(d) met-  
sa" esineb siin iseseisva kirjeldusena ega sisalda mingit hin-

nangut vastupidi enamiku noorte omavahelisi suhteid käsitlevatele lauludele. "Tühised hoopledjad" on pilkelauluna sihitud poisimeeste pihta ja koosneb kahest osast: "Poisimehepõlve kiitus" ja "Poisimehe vara kõrtsis". Mõlemad arendused on kaunis haruldased (6, lk. 253).

Laul "Kotkas kaare all" (I, 6) on vormilt ahellaul ning kuulub kosjafantaasiate hulka. Teisendi lõpuosas on liitunud "Meli neidu". Selline arendus on püsiva iseloomuga. Laulu "Kotkas kaare all" on noteeritud suhteliselt hõredasti, selle areaaliks ongi peamiselt Lääne-Eesti (6, lk. 260-261).

Üks variant on Ann Lentsmannilt üleskirjutatud laulust "Näljapäevad hällis" (I, 13). Selle tekkimise ajendiks on ilmselt olnud emade alatine ajapuudus ja raske töökoorem, mis ei lasknud väikese lapse eest küllalt hoolt kanda:

Seni ma nägin nälja päevad  
kui ma kiiksin kätkiessa,  
nõtsin nõdrale veule.

Seepärast on rutt suureks saamisega, millest jutustatakse ka antud laulu lõpuosas.

Lüroepiline laul "Suur tamm" esineb Ann Lentsmannil kontamineeritult tüüpidega "Õlu" ja "Tuule tuba".

Kuigi Ann Lentsmannilt noteeritud laulude hulk pole suur, on esindatud peaaegu kõik temaatilised laulurühmad. Teemade hulk annab tunnistust lauliku repertuaari mitmekesisusest. Et valdavalt on laulud tervikliku arendusega ja pikemad, siis võib oletada, et Ann Lentsmann polnud mitte ainult laulude passiivne teadja, kes üksnes üleskirjutamise ajaks kunagi kuuldu meelde tuletas, vaid nende aktiivne kasutaja.

II. Taaveti Ann Parek - 47 a. vana, Valgu vald, Itsi moonakate maja, ka - Valgu külas.

Kogus H II 2 Märjamaa kihelkonnast üleskirjutatud lauludest on kõige rohkem Taaveti Ann Pareki laulunäiteid - 41 vana rahvalaulu. Käsitlemist leidnud teemade ring on lai, tekstid terviklikud, huvitavalt ja poeetilisel sõnastatud.

41 laulu hulgas on 7 rohkem või vähem lüroepika sümptomitega. Teatavasti kuuluvad aga lüroepilised laulud oma kunstiliste omaduste poolest parimate hulka regivärsiloomingus (18, lk. 204). Nii iseseisvate fragmentidena kui ka lüü-

riliiste lauludega kontamineerumlt esinevad Ann Parekil "Loomine" (II, 7), "Mis merest tõuseb" (II, 8), "Salme laul" (II, 12), "Kari kadunud" (II, 15), "Põll põrmune" (II, 37), "Suur tamm" (II, 9), "Imetegija" (II, 31). "Loomine" esineb kontamineerumlt laulatüüpidega "Kiige katsumine" ja "Halb sepp". Laulu algul kutsub laulik külatüdrukuid ja -poisse äsja ehitatud kiike katsuma. Kiik on tehtud selline, et:

Ei saand ani alt ajada,  
pääsukene pealt pugeda,  
tuli siis linnast libe lindu,  
puges pealt ja puges alt,  
puges kiige keske'elta,  
akkas ta pesa tegema.

Edasi areneb "Loomislauluks". Järgneb "Halb sepp". Laulus II, 7 on motiiviga "Mis merest tõuseb" põimunud "Prundiotsija". Sisult on tegemist kosjafantaasiaga - merd pühkides tõuseb sealt tamm, tamme taga toas on neli neidu, kelle hulgast poeg Ants peab valima naise. Vastupidi vanemate soovile kosida rikas võtab Ants vaese ja kiidab selle töökust: "Sje mul tümmib tööda teha, / kõmmib kangasta kududa." "Salme laul" on suhteliselt lühike, selles jutustatakse aimult Salme sündimisest linakuprast. Üks näide on ka Lääne-Eestis eriti populaarsest korduslaulust "Kari kadunud", millele teema arenduses lisanduvad "Hiie noorem poeg" ja "Pilves piisar".

Omapärane refrääniline laul on II, 31, kus liituvad lüüriiline laul "Venna kiitus" (sõjaväes olnud vennale ei leidunud väärilist üheski polgus ega roodus) ja lüroepiline laul "Imetegija", kus imelised tööd jälle venna kasuks kõnelevad.

Töölaulude teemadeks on rehepeks (II, 5), talgud (II, 28), kari ja karjased (II, 35). Laulus "Tänu talguste eest" tänatakse pereite ja -taati söögi-joogi eest. Siin on segunenud "Suur härg" töölauluga. Taaveti Annelt noteeritud variandis toimub kahe laulu liitumine traditsioonilises vormis:

Ole terve, pereite,  
ole terve, peretaati,  
süüa andmast, juua andmast,  
laila lauda katemast,  
seda ärga tapemast.

Laul "Karjased kadunud" on Lääne-Eestis tuntud, kuid üleskirjutatud tekste on vähe. "Kus ei kuulnud kuke häält" on iseloomult rändmotiiv, esineb väga mitmetes seostes kauguse ja üksiku koha ning õdususe märkimiseks (6, lk. 147). Traditsioonilises lahenduses esineb see laul ka Ann Parakil.

Oma olemuselt loodushäälend on II, 25, ka II, 11, kus liituvad "Õhtu ilu" ja "Kalajõgi". Ka selles laulus esinevad Läänemaa kohanimed ja rikkalikuks kalajõeks peetakse Kasarit, Lääne-Eesti suurimat jõge. Ühiskondlike vahetõrgete laulud II, 3; II, 4 ja II, 33 on terav rünnak mõisasundijate vastu. Et osa laule on Taaveti Ann Parekilt üles kirjutatud Itsi moonakate majas, võib arvata, et laulik isegi pidi mõisat orjama. Laulus II, 4 liituvad "Kubjas, lase lõunale" ja "Saagu sundijad surema". Palvetele ja meelitustele järgneb kupja sajatamine, milles laulik manab õnnetust sundija majja, lauta ja põllule. Ülemaaliselt populaarsest laulust "Kubjas põrgu" on Ann Parekilt üles kirjutatud 1 variant, kus põrgu viidud kupjale pakutakse toobi sees tuld ja tõrva. Raskest mõisaorjusest maalivad kujuka pildi ka "Õised orjad" ja "Äramineja sajatab mõisat" (II, 33).

Üks näide on Taaveti Annelt ka meie regilaulutraditsiooni kõige populaarsemast vaeslapselaulust "Ena haua" (II, 13). Kuigi Lääne-Eestist on selle laulu üleskirjutusi suhteliselt hõredalt, näitab O. Kalda ja M. Ostrovi üleskirjutatud poeetiliselte ilmekas ja terviklik tekst, et seda laulu tunti ka Märjamaal. Traditsioonipärane on laulu sissejuhatav motiiv "Kaks vaeslast". Edasi järgib laulik põhjasetulist lokaalredaktsiooni: lapsed paluvad vanemaid hauast tõusta ja aidata veimevakka valmistada, kutsutav aga keeldub, sest "muru rohi mulla peale / aru ein oli ana peale...".

Tähtpäevade ja lõbustuste lauludest on Ann Parakil 1 mardilaul, 1 kadri-, 1 kiige- ja 1 mängulaul. Huvitavamad on mardil- ja kadrisandiks käimist saatnud laulud. Mardilaul (II, 1) on järgmistele osadele tsükkel: 1) teretus, 2) tuppatulemise laul ("Puhu sie tuli tubaje"), 3) mängimine. Kadrilaul (II, 2) on tavalisest omapärasem - laulu algul viidatakse kadriks käimise ajale (25. nov.):

Kadri udrib, kadri adrib,  
kadri kapsib kahu pealta,  
upsib uue lume pealta.

Vihjatakse ka kadrisantide imelikule väljanägemisele: "Kindad käperdi käessa / sukad suviti jalassa."

Laulud laulust ja laulikust moodustavad väga suure ja mitmekesise temaatilise rühma. See näitab, et laulmine oli üks elu põhilisi vajadusi, saatis inimest kogu eluea, kaunistas tema puhkehetki, andis jõudu töös ja võitluses, leevendas kurbust ja muret.

Taaveti Anne lauludes on juttu halvast ja imelikust laulikast (II, 20; II, 32), laulude saamisest (II, 19); laulus II, 34 põimuvad "Ei tohi laulda", "Arg laulik", "Kurb laulik", "Pisarate veeremine" ja "Nutust järv"; laul II, 39 kutsus üles laulma kuni elad. Tähelepanav on viimati nimetatud laulu sarnasus Ann Lentsmanni repertuaari kuuluva samasisulise lauluga I, 8. Kõhvimusele, kust laul pärit, vastatakse küll veidi erinevalt, kuid ikka ja jälle näidatakse, et armastus laulu vastu ning oskus sõnu seada on omandatud juba lapsepõlves igapäevastest elukogemustest, õpitud loodusest ja tööst ning edasi antud põlvest põlve.

Arvukas on noorte omavahelisi suhteid kajastavate ja kosjalaulude rühm - 7 näidet. Lüüriline tundetoon on eriti tugev lauludes "Kaasa igatsus", "Kaasa kaugel" (II, 17), mis algavad õhtu poeetilise kirjeldusega. Et armastajate vahel on mitmed takistused, peab laulik piirduma vaid tervitustega eemal viibivale kallimale:

Tuule tal viigu tervisida,  
aja teivad armusida,  
pilved pikkada igada,  
taevas tarka mielekesta.  
Kui o õnne, siis elagu,  
kui o terve, tehku tööda.

Sellele lähedane on laul "Õõsi üks" (II, 27).

Vastandlikud meeleolud väljenduvad lauludes "Hää mees" (II, 18) ja "Petis peiu" (II, 22). Esimeses laulus kiidab laulik head elukaaslast - ma sain mehe meelelise; teises sarjatakse petist peiut, kes noore naise vastu on halb. Hea mehe kiitus ja seega laul II, 18 on aga antud laulumaterjali hulgas väiksema esinemissagedusega kui tüüp "Petis peiu".

Laulus "Hoiä oma tütar" (II, 38) manitsetakse Roomas (talü Valgus) eite ja taati oma tütart hoidma ja mitte lu-

bama kõrtsi lõbutsema; laulus "Noortemeeste saatus" (II, 41) hurjutatakse poisse, et nad vaid kõrtsis aega viidavad, ja tuletatakse meelde peatset kroonuteenistust, kus enam hõlpu ei ole. Mõistatuslaulu näiteks on traditsioonilise ülesehitusega laul II, 29. Hällilaulude hulka kuuluvad "Kiigu, kiigu, kitsetalle" (II, 14) ja pikem ahellaul "Kus sa lähed, kii rekene" (II, 10).

Pulmalaule on Taaveti Annelt registreeritud küll vaid kolm, aga materjali hulk on tegelikult hoopis suurem. Laulu II, 23 sisuks on õpetus õemehele naist ilusasti hoida. Lauluga on kiidetud peiu poisse, nõutud pruuti näha, suletud pulmarongile teed ja hoiatatud langusid pulmalmas toidu põue pistmise eest (II, 24).

Laulu II, 26 on laulnud ilmselt pruudi vanemad, kes keelduvad ainsat last ja kuulsat kuhjaloojat kodunt ära andmast (tütrel töökuse ja osavuse iseloomustamiseks liitub pulmalaulu lõppu motiiv "Kuulus kuhjalooja").

Taaveti Ann Pareki laulurepertuaar on temaatiliselt mitmekesine. Laulud on enamasti pikad, ladusalt sõnastatud, mõttekäigult selged. Mitmete ümberkaudsete kohanimede esinemine tõendab laulude aktiivset kasutamist. Taaveti Annelt pärinevate laulunäidete hulgas kohtame Lääne-Eesti laulurajoonile iseloomulikke jooni, traditsioonilisi arendusi ilmestab lauliku väljendusriikas keel.

III. Kolu Kustas (ka Kusta) - 58 a. vana, üles kirjutatud Märjamaa kiriku juures. Kogus H II 2 leiduvatest rahvalauludest on 15 noteeritud Kolu Kustaselt. Oma reisipäevikus kirjutab koguja O. Kallas, et laulik nõustus neile laulma alles pärast pikemat keelitamist, kuna kartis, et talle seeläbi ebameeldivusi võiks tulla (ERA I 2, 19 - O. Kallas 1928).

Esikohal Kolu Kustase laulude temaatikas on noorte omavahelised suhted ja kosjalaulud (4). Et esitajaks on mees, on ka laulude peategelaseks valdavas enamikus meessoos esinud: "Ei kõlba väimeheks" (III, 6), "Ema pakub tütreid" (III, 3), "Korratu talu" (III, 2). Laulus III, 4 - "Neiu lähed, kuhu loodud" - on juttu sellest, millist meest neiu tahavad. Gradatsioonilise ülesehitusega on laulud "Korratu talu", "Kosilane laisas talus". Pilt laisast pererahvast ja lohakile jäänud majapidamisest antakse kosja tulnud noormehe silmade läbi.

Tütar tukkus turva najal,  
eit aga lõõtsus lõuka peal,  
taat oli ahju peal alasti,  
seal oli põlvi põhka maas.

Lapsepõlve-, kodu- ja perekonnalaulude hulka kuulub lühike "Sureks sugu, jääks naine" (III, 7), "Joodik mees" (III, 8), "Lapsepõli" (III, 10). Viimases on ilmekas pilt hoidjata jäänud lapsest. Perekonnalauludes tuleb ühe tegelaseks esile joodik mees (III, 8). Sellega liitub "Anna aset magada". Selline kontamineerumine on kõrtsilauludes populaarne.

Töölauludena, täpsemalt alarühmana nende hulka kuuluvate teekäigu- ja sõidulauludena on vaadeldavad laulud III, 1 ja III, 9. Edasine arendus põhineb haruldasel motiivil "Naised riidlemas".

Sõidulaulus III, 9 esineb motiiv "Ehitud hobune", samuti võib täheldada ühisjooni lauluga "Jeani hobune". Ehitud hobusega sõidab laulik Sipa külla (umbes 10 km Märjamaalt) sepale. Fantaasialemmuline on sepa sellide ülistus ("Imesepp"):

SÄält mina leidsin sepa sellid,  
sepa sellid, kangru poisid;  
suus tema sulatas rauda,  
kiele otsas kietis rauda.

Fragmentidena esinevad kaks lüroepilist laulu - "Põld põrmune" ja "Kari kadunud".

Ühiskondlike vahekordade lauludest on teostuselt huvipakkuvam "Teomehe loomad" (III, 11), kus teomeses kirub saksa ja sundijaid, et ta oma härgadega peab rasket ja mürget maad kündma. Teine (III, 12), "Sant saunas vihtlemas" tundub olevat juhusliku arendusega ning on ilmselt olnud käibel poiste omavahelise lorilauluna.

Tähtpäevade ja lõbustuste laulud on esindatud ühe näitega. Laul III, 13 on tsükliline mardilaul, milles esinevad järgmised osad: 1) peretütre meelitamine, 2) mardi kaebamine (motiivid laulust "Imemaa" - "mardid pole tulnud maasta" jne.), mardi tänamine ja õnnistamine. (Õnnistamis- ja tänusõnad varieeruvad lokaalselt kõige rohkem.)

Laulus III, 15 ("Palju laulnud") räägib laulik oma lau-

luosavusest: "Enam mimul laulusida, kui o lautas lemmasida."

Kolu Kustaselt üleskirjutatud laulude hulk pole suur. Punduvad loodus-, nekruiti-, pulma- ja mõistatuslaulud. Tähelepanu väärrib repertuaari temaatiline erinevus naislaulike omast, paiguti on sõnastus mehelikult jämedakoeline, laulu peategelane ja esitatavale hinnangu andja on tihti mees. See tõendab, et meeste laul on Läänemaa (seega ka Märjamaa) laulutraditsioonis kindlat kohta omanud.

IV. Mari Mirma - 65 a. vana, Nääri küla. Mari Mirmalt on O. Kallas ja M. Ostrov üles kirjutatud 6 vana rahvalaulu, mis sisalduvad kogus H II 2. Teistest enam väärivad tähelepanu 2 pikemat pulmalaulu (IV, 5; IV, 6). Laulu "Ehi neiu, saaks minema" (IV, 5) on laulnud peiupoolsed sugulased enne lahkumist pruudikodust. Edasise teemaarendusena esineb tüüp "Kolm metsa". Põhja-Eestis on nende laulude liitumine kaunis tavaline (6, lk. 293).

V. Mai Neerut - 65 a. vana, Valgu küla Tahku (ka Tahkna) kõrtsi juures. Kogu H II 2, kogujad M. Ostrov ja O. Kallas.

Kogus H II 2 leiduv Mai Neeruti lauluvara on hoopis väike - 5 laulunäidet, kuid sellest hoolimata omaette käsitlemist vääriv. Temalt noteeritud kahe lüroepilise laulu - "Salme" ja "Müüdüd neiu" variandid on kogus kõige terviklikumad ning enam välja arendatud.

"Salme laulu" (V, 1) ülesehitus on tavapärase, käsitleb taevakehade kosjaskäigu teemat. Tavalisest erinev on Salme sünd - Mai Neerutil toob minategelane koju linakupraid, millest vakas kaane all sirgubki Salme (analoogiline lahendus esineb ka laulus II, 12). Edasine arendus on traditsiooniline - neiu tulevad kosja kuu, päike ja täht. vastu võetakse tähe kui kõige kindlama taevakeha kosjad (18, lk. 201).

Teise lüroepilise regilaulu näide on "Müüdüd neiu". See nähtavasti keskajast põlvnev eesti rahvalaul kõneleb laulikneiuust, kes karjas olles kuulab enda seljataga müümisest kosilasele ja esimeses meelehärmis sajab sellepärast oma kodusid (7, lk. LIX).

VI. Kai Rumm - 65 a. vana, Valgu vald. Temalt saadud laulud leiduvad rahvalomulekogus H II 17 ning on üles kirjutatud Vigala kihelkonna Velise valla taluperemehe Madis Lindenbergi poolt aastal 1889. (Kbaselgeks jääb korjaja poolt andmetele lauliku kohta lisatud märkus - "55 aasta eest neid tunnud." Väheusutav on, et Kai Rumm 10-aastaselt laulu kuuldud nad pikaks eluks nii meelde suutis jätta, et 55 aastat hiljem terviklikul kujul üleskirjutajatele esitada oskas. Ilmselt võib märget tõlgendada nii: 10-aastaselt õppis Kai Rumm need laulud, kuid kellelt, seda pole peetud tarvilikuks üles tähendada. Ent kui pika eluea jooksul laulud sedavõrd hästi on mälus püsivad, siis kõneleb see nende aktiivse kasutuse, mitte passiivse teadmise poolt.)

Kai Rummu repertuaar on esindatud 15 näitega: ühiskondlike vahakordade, tähtpäevade, noorte omavaheliste suhete, töö- ja pulmalaulud ning laulud laulust. Märkimisväärne on lüroepiliste sugemetega laulumaterjali täielik puudumine. Väheusutav, et laulik neid laule üldse ei tunnud (vrd. teiste Valgu valla laulikute Ann Pareki ja Mai Neeruti repertuaariga).

Töölaulude hulka kuulub lüpsilaul (V, 15), mis erineb teistest sellelaadilistest lauludest. Tavaliselt palutakse lüpsilauludes jätku piimale ("Sõeru, lehmakene"), selles aga sõinab laulik lehma, kes jala lüpsikusse löömud.

Laul VI, 2 on kiigetsükkel, milles põimuvad laulutüübid "Kiigel kartlik", "Palve kiigutajale" ja "Tasu kiigutamise eest".

Ühiskondlike vahakordade lauludes (4 näidet) on kolmes juttu vaeslaste raskest saatusest; laul VI, 9 räägib kättemaksust kupjale ning on temaatiliselt ühtiv taaveti Ann Pareki lauluga II, 3 - "Kubjas põrgu". Ka Kai Rummu laulutükkis antakse kupjale põrgus toop:

Mis sinna toobi sisse pandi?

Valla laste verd ja vaeva!

Laulud VI, 5 ja VI, 7 on variandid tüübist "Oma ja võõras-ema ootavad koju". See ülemaalse levikuga laulutüüp on populaarsuselt teine vaeslapselaul ("Ema haua" järel). Laulu sisus, mis kõneleb oma ema ja võõrasema erinevatest ettevalmistustest töölt tuleva tütre vastuvõtmiseks, on küllalt palju eriarenduid. Kompositsioonilt üldvalitsev on samas lau-

lus kahe vastandpooluse kujutamine. Sageli esineb see tüüp mitmete vaeslapse- ja orjalauludega liitumuna (6, lk. 227).

Laul VI, 14 võrdleb perepoegade ja vaeslaste elu:

Laulavad kaks perepoega  
teine teise kõrtsi sees;  
mutvad kaks vaestlasta  
teine teises teearussa.

Rahvalumles on peegeldunud alati kõige aktuaalsem iga-  
päevase elu aines. Et minia kurb saatus ja raske elujärg on  
sagedaseks lauluteemaks, see kõneleb, et rahvalaul võis tih-  
ti olla ainsaks troostivaks kaaslaseks, kompensatsiooniks,  
mis elamiseks jõudu andis.

Laulus VI, 10 - "Tütar ei saa tööst palka" - kujuta-  
takse perekonnasisesid vastuolusid. Motiiv "Õnnetu õdede  
ori" esineb Lääne-Eestis sageli sulaste palgalauludes.

Kodukoha kiituseks on lauldud laul "Ilus küla".

VII. Jaan Jaanikannilt üleskirjutatud 26 regivärssi lei-  
duvad Eesti Üliõpilaste Seltsi 10. kogus (EÜS X). Jaan Jaa-  
nikann oli üleskirjutamise ajal 78 või 80 aastat vana ning  
elas Hageri kihelkonnas Saku vallas Tõdva külas, kuhu ta 20  
aasta eest oli Märjamaa kihelkonna Kõrvetaguse külast asu-  
nud. Korrespondendi märkmete kohaselt oli Jaan juba vana-  
dusest kurtunud, mistõttu suhtlemine tenaga sai toimuda üks-  
nes taluperemehe abil, kelle "keelest" Jaan aru sai. Pika  
selgituse ja rahustamise peale, et laulmisest talle midagi  
halba ei sünni, laulis Jaan mõned laulud.

"Pärast laulmist seletas pikalt ja laialt, kuidas ta  
noorelt pulma akna taga laulnud peigmehe laimamise laulu.  
Selle eest saanud ta hea keretäie pulmaliste käest. Oma noo-  
res põlves on ta palju laulnud. Nüüd aga ei laula enam,  
"kael on ära kulumud" nagu ta ütles. Viiside loomisest ehk  
tekkimisest teadis ta rääkida, et iga taat ehk eit laulnud  
nii, kuidas ta ise tahtnud, teised laulnud jälle oma viisi  
pää. Viisidele tähendas ta kaks iseloomustust: "kurvad" ja  
"tral'li" viisid. "Kurvad" viisid lauldi venitades. "Tralli"  
viisid olid kõrtsides tarvitada. Nende iseloomu seletas Jaan  
hõikamisega: "Õi, õi" kusjuures ta ise jalgu tõstis ja kä-  
taga vehkles.

Oma lauludel, ütles ta, olevat üks ja seesama "toon",  
"mõnu". (EÜS X 695 - V. Landt 1913.)

"Runoviise ei nimetata Lääne-Eestis viisideks, nagu kiriku- ja uemaid kunstviise, vaid "toonideks" e. "mõmudeks." (26, lk. 131.)

"Laulude õppimise aeg on ikka olnud noorus." (18, lk. 138.)

On teada juhtumeid, kus laulik uude elukohta asudes oma lauljakuulsuse kaotab, kuid Jaan Jaanikanni lauluoskust hinnati ka Saku vallas. Nii jutustab V. Landt: "Ühes peres (Tõdva külas), kus talgusi peeti ja palju rahvast koos oli, nimetati meile 5 - 6 laulumeest, kes teadnud palju laulusi, aga 2 - 3 viimse aastadel on nad kõik ära surnud. Nendest laulumeestest elus oli ainult Jaan Jaanikann." (EÜS X 693 - V. Landt 1913.)

Jaan Jaanikanni repertuaaris on esikohal ühiskondlike vahekordade laulud - 9 näidet. Valdavalt on nende teemaks mõisa ja teomehe suhted. Tüüpi "Päevapalk pisike", mis on Lääne-Eestis väga populaarne olnud, kuulub ka Jaan Jaanikanni lauluteisend VII, 7. Üleskirjutus on aga kõigest 3-realine ja sisuliselt üks paralleelismirühm.

Laul "Saksa lapsed - sandid lapsed" on antiteetilise struktuuriga. Talulapsi peetakse saksa lastest paremaks - vihjatakse omal ajal "kõrgemas seltskonnas" kehtinud üldisele harjumusele: lapsi imetasid ja kasvasid mitte emad, vaid ammed.

Laulu "Teomeses tehtud teivastest" on Läänest noteeritud õige tihti. Ilmselt on selle laulu tekkimise ajendika olnud ihumuhtlus. Et mõisaorjusest polnud kuhugi pääsu, andis talupoeg voli oma fantaasiale ja nii sündis laulukangelane, kes peksu ei pea kartma:

Tiu poisst tehtud teivastest,  
aeti kokku algudest  
pandi kokku pakkudest,  
saadud saare juurikast.

Laulus VII, 13 on ühinenud motiividena "Peremeses kiidab teopõlve" ja "Kodu ei tea, mis teol tehakse".

Laul "Teopoisid nädalapäevad" (VII, 19) kuulub nn. "nädalalaulude" kategooriasse (vrd. "Laisa nädal", "Joodiku nädal" jt.). Laulu kangelaseks on küll teopois, kuid sisuliselt on tegemist rohkem poiste naljalauluga.

Esmaspäev uni magada,  
teisipäev tuli teole minna,  
kesknädala tegin ma kelmistükka,  
neljapäev neidu näpistasin,  
jne.

Ülemaaliselt tuntud ja rohkete üleskirjutustega esindatud laulutüübist "Rikka härg ja vaese vares" (VII, 21) on üks teisend ka Jaan Jaanikannilt.

Laulus VII, 25 liituvad harva esinev motiiv "Õised orjad riideid kuivatamas" ja Lääne-Eesti laulutraditsioonis tuntud "Kubjas ahju". Peale kupja ihuliikmete aetakse laulus reheahju ka teised talupojale ebasoovitavad ametimed - kilter, aidamees, rehepapp ja metsavaht.

Vaeslapselaul VII, 14 on liitlaul, tekkinud kahest sageli kontamineeruvast orvulaulust "Oma ja võorasema ootavad koju" ning "Oma ja võõra juures kündmas".

Ühiskondlikke vahekordi peegeldavate laulude järel on arvukuselt teisel kohal tähtpäevade ja lõbustuste laulud. Tüüpilise jorutusena on tuntud lühilaul "Viinamõõt viltu" (VII, 12). Kõrtsilorina on kasutatud ka üleskirjutust VII, 8.

Laulude VII, 1 ja VII, 2 teemaks on laulik ja laulmine. Laulus VII, 1 ("Laulikule palka", "Kust laulud saadud") esineb lõunaestiline redaktsioon - laulik nõuab laulmise eest tasuks oinast (Põhja-Eestis aga raha).

Noorte omavahelisi suhteid kajastavaid laule on Jaan Jaanikanni laulunäidete hulgas 3. Omapärane mõttemõlgutus, miks mitte rikastele kupja tütardele kosja minna, on laul "Kupja kolm tütart" (VII, 4).

Jaan Jaanikanni repertuaar on mehelikult jõuline, lürist on jäänud tagaplaanile. Löövas ja vahel liigagi proosalisel laadis laulab laulik igapäevase elu sündmustest, eriti ühiskondlikest vahekordadest.

VIII. Tiiu Kriismann. 1928. a. kogumisretkel Läänemaal on tookordne üliõpilane R. Viidalepp Märjamaa vallas elunevalt 81-aastaselt Tiiu Kriismannilt üles kirjutanud 8 reeglilaulu. Tiiu Kriismann elanud Kõrvetaguse külas Allika talus (sünd. Märjamaa kihelkonnas Paekülas). R. Viidalepa kogutud laulud sisalduvad fondis ERA II, 7. Ühe vana rahvalaulu on Tiiu Kriismannilt üles kirjutanud rahvahulekogu ja Eri-

lie Poom - see asetseb kogus ERA II 23. Teemaatiliselt lei-  
dub seal ühiskondlike vahekordade, noorte omavaheliste su-  
hete, nekruti- ja pulmalaulude ning laule laulust ja lauli-  
kust.

Valdavalt on Tiiu Kriismannilt pärinevad lauluteisen-  
did lühikesed, sisaldades sageli vaid ühe motiivi arenduse.  
Mõistagi kannetab lühiduse tõttu laulude kunstiline kül-  
g.

**II. Liisa Kont** (neiuna Ruuben) sündis 1886. a. Mõisa-  
maa mõisas. 18-aastaselt (pärast abiellumist) asus ta lese-  
na Sippa, elades Kondi saunas ka laulude üleskirjutamise  
ajal 1928. a. Oma laulud olevat ta Mõisamaalt kaasa toomud.  
Liisa Kondilt on noteeritud veel uuemaid laule, mõistatusi  
ning mängukirjeldusi.

Ka Liisa Kondi lauluvara on üles tähendamud R. Viida-  
lepp 1928. a. Läänemaa rahvaluulematkal. Noteeritud laulu-  
tekstid sisalduvad (nagu Tiiu Kriismanni omadki) kogus ERA  
II 17. Vamu laule on Liisa Kondilt üles kirjutatud 14. Kõi-  
ge rohkem on nende hulgas noorte omavahelisi suhteid pee-  
geldavaid laule (4), kahe näitega on esindatud looduslaulud  
ning tähtpäevade ja lõbustuste laulud. Tähelepanuväärsemad  
on kaks pulmalaulu.

**X. Mari Poltov.** Märjamaa külas elanud Mari Poltovilt  
(s. 1844) on Aliide Saat oma 1928. a. kogumisretkel üles  
tähendamud 7 regilaulu, mida võib liigitada töö-, tähtpäe-  
vade, ühiskondlike vahekordade, noorte omavaheliste suhete  
ning lapsepõlve- ja kodulauludeks.

Ühiskondlike vahekordade lauludest on Mari Poltovilt  
üles kirjutatud nn. peksulaul (X, 13) (üleskirjutuse juures  
on märge - teomeeste omavaheline laul Märjamaa mõisas) ja  
2 vaeslapselaulu. Neist esimene põhineb tüübil "Vara vaes-  
lapses" (X, 7).

Mari Poltovi lauluteisendid on iseloomulikud Lääne-Ees-  
ti laulualale, tavapärase arendustega, ereda omapärasuse-  
ta.

**XI. Juuli Piilbergi** laulumaterjal - 75 vana rahvalau-  
lu - paikneb kogudes ERA I 3 ning ERA II 56. Et autoinfor-  
matsioonina kogusse ERA I 3 (1930. a.) laekunud saadetiste  
lähtekohaks on Väike-Maarja, Porkuni, Vestla, siis võib öi-

gustatult tekkida küsimus, kas laulud ikka pärinevad Märjamaalt, kuigi esitaja oma sünnikohana toob Märjamaa kihelkonna Haimre valla. Osale üleskirjutustest on J. Piilberg ise juurde märkinud, et laulud on pärit Märjamaalt, kuid nendegi laulunäidete hulgas, mille juures vastav märge puudub, on selgesti tuntavad Märjamaa kihelkonna laulutraditsioonile iseloomulikud jooned. Pealegi leidub tekstides Märjamaa ümbruskonna kohanimesid. Repertuaari läänemaisuse kasuks räägib ka laulude keel. Samuti on tähtis, et juuli Piilbergi elukohavahetus polnud pikaajaline - kogus ERA II 56 (a. 1932) leidub 5 H. Tampere poolt Juuli Piilbergilt üleskirjutatud regilaulu, kusjuures lauliku elukoha kohta on toodud järgmised andmed: Haimre vald, Kasti küla.

Juuli Piilbergilt laekunud informatsiooni seas on hulgaliselt ka riimilist rahvalaulu ning rahvalaule lühisarritesse kuuluvaid tekste.

Juuli Piilbergi lauluteisendid on väga ebaühtlased - seda väidet illustreerivad ilmekalt vaeslapselaulud XI, 57 ja XI, 58. Esimene näist on populaarse laulu "Ema haual" pakk ning terviklik üleskirjutus, teises on vaid kaks värsirida. Tähelepärvväärselt palju leidub noorte suhtlemisi peegeldavaid laule (18). Tähtpäevade ja lõbustuste laulude rühma kuuluvate laulude arvukus on aga suuresti tingitud kunstilise väärtuseta lori- ja söimulaulude üleskirjutustest.

Lapsepõlve-, kodu- ja perekonnalaulude hulka kuuluvad XI, 13 ("Hooletu naine"); XI, 14 ("Eide kiidutütar"; XI, 16 ("Kolm aita"); XI, 56 ("Kasva, tütar, ehted ootavad"); XI, 67 ("Millal saan mina isale").

Laulud laulust ja laulikust on teemadelt traditsioonilised.

Ühiskondlike suhete lauludest on kõige ilmekam "Ema haual" (XI, 57), mille algusmotiiviks on "Kaks vaeslast":

Vaesedlapsed me mõlemad:  
sa isatu, ma ematu.  
Teine silib teise pead,  
teine pühib teise silma  
murerätikud käesse,  
murepitsid palistuses.

Liigitavalt kirjeldab laulik vaeslaste käiku ema haualle, kus nad paluvad emal haanast tõusta veimevakka valmistama

ma. Kutsutav keeldub, sest "muru kasvab mulla peale". Ilmeka pildi raskest orjaelust maalib "Sundija sulane".

Töölaulude hulgas leidub mitmeid näiteid teekäigu- ja sõidulauludest - XI, 50 ("Hakkame mehed minema", "Kodu kaugele"); XI, 74 ("Hakkame mehed minema") ja XI, 49 ("Kuu mängib kudrestega"), mida on lauldud öösi töölt tulles.

Karjaselauludest esinevad tal üle maa populaarsed "Karjapöli" (XI, 70 - karjapõlve võrreldakse orjapõlvega) ja "Söö, kari" (XI, 19). Viimase arendus - söö, kari, sineta, kari - on levinud eeskätt Põhja-Eestis.

Nekrutilaule on kaks - "Noormeeste tundmata saatus" (XI, 2) ja "Ainus vend soldatiks" (XI, 65).

Lastelaulude näiteid on 7 - valdavalt hälli- ja hüpitulaulud. Küllaltki primitiivses sõnastuses, ei paku nad kunstiliselt palju.

"Venda otsimas" on lüroepiline laul, kuigi Piilbergi variant erineb põhiredaktsioonist. Töölaulud on veel "Sõõru, lehmakene" ja mängulaul "Sirise, sirbikene!". Looduslaulude hulgas domineerivad loodushäälendid ja laulud loomadest.

Juuli Piilbergi repertuaar - 75 laulu, on suurim, mis Märjamaa kihelkonnast ühelt laulusitajalt kirja on pandud. Tema teemadelt mitmekesisest laulupärandis pole näiteid üksnes pulma- ja mõistatuslauludest - kõik teised temaatilised rühmad on esindatud arvukate näidetega (vähemal määral leidub loitse (1), nekruuti- ja sõjalaule (2), lüroepikat (3)). Kuigi kõik tekstid pole kunstiliselt teostuselt kaugeltki võrdväärised, sisaldab J. Piilbergi laulumaterjal väärtuslikke laulunäiteid, seda eriti lüroepika, ühiskondlike vahetõrgete ja noorte omavaheliste suhete laulude osas.

XII. Mari Tammelt pärinevaid laulutekste on kirjandusmuuseumi kogudes 31. Kõik andmed on saatnud Märjamaa rahvalaulekoguja Emilie Poom aastatel 1930 - 1957 ning need sisalduvad kogudes ERA II 23, ERA II 31, ERA II 42, ERA II 81, ERA II 129, ERA II 148, ERA II 200, RKM II 9, RKM II 24, RKM II 37, RKM II 42, RKM II 66. Osa sellest on noteeritud küll Mari Tamme tütre Juuli Poomi mälestuste järgi, kuid pärineb Mari Tammelt. Mari Tamm (1845 - 1939) sündis Sõtke külas, oli tüdrukupõlves Sõtke mõisas tootjadrükiks. Päris noorena abiellus ta Märjamaa Vanakõrtsu lesestunud kõrtsilasehega, kel-

lel oli mitu last. Emilie Poom kirjutab: "Mari kahjatses oma abiellumist surmani, et oleks võinud Sõtke sakste juures eluaeg olla, need lubanud teda varul päevil ikka enda juures pidada." (RKM II 40, 244 - E. Poom 1954.) Abielus olles elas Mari Tamm mitmel pool Märjamaal, leseks jäänud, asus tütre juurde Kõrvetaguse külla.

Valdavalt on Mari Tammelt pärinevad laulutekstid lühikesed, paiguti lausa fragmentaarsed. Lüroepilisest laulust pole temalt üles kirjutatud ainsatki näidet. Teistega võrreldes on arvukamalt esindatud ühiskondlike vahekordade ning kodu-, perekonna- ja lapsepõlvelaulude temaatilised rühmad (à 5 näidet). Et sotsiaalseid vahekordi peegeldavate laulunäidete hulgas tekstid XII, 11; XII, 17; XII, 8 - XII, 16; XII, 3 - XII, 15 kattuvad, pole käsitletud teemade ring kuigi lai. Kolm populaarsemat tüüpi on "Kubjas ahju" (XII, 3; XII, 5), "Kodu ei tea, mis teo tehakse" (12, 8; 12, 16) ja "Kubjas põrgus" (XII, 4).

Mõisavastaste laulude hulgas on "Kubjas ahju" olnud Lään-Eestis laiemalt välja arendatud ja populaarsem kui mujal. Mari Tamme teisendites põimub see tüübiga "Õised orjad riideid kuivatamas", mis on oma esinemuselt haruldane.

Vähe esinev on ka "Sundija surnud", mis motiivina leidub laulu XII, 4 sissejuhatuses. Edasine arendus on traditsiooniline: "Söö nüüd, kubjas, joo nüüd, kubjas, / teoposte tööd ja tehti."

Teisendite XII, 8 ja XII, 16 koostisosadeks on orgaaniliseks tervikuks liitunud tüübid "Kodu ei tea, mis teol tehakse" ja "Peremees kiidab teopõlve".

Lapsepõlve-, kodu- ja perekonnalaulude rühma kuulub küll 5 laulunäidet, kuid käsitlemist leidnud teemadeks on vaid minia raske elu ("Minia meelevald" - tekstid XII, 5; XII, 21; XII, 26) ning naise laiskus ("Hooletu naine" - XII, 13; XII, 25).

Laulud laulust ja laulikust on esindatud kahe näitega - 4-realine üleskirjutus tüübist "Lauliku vaev" (XII, 20) ning traditsioonipäraselt liitunud "Kui mina hakkam laulemaie", "Kust laulud saadud".

Tähtpäevade ja lõbustuste laulude rühma kuuluvad tüüpiline jorutus "Viinamõõt viltu" (XII, 6) ning kunstilise väär-tuseteta kõrtsilori (XII, 7).

On ilmne, et Mari Tamme vana rahvalaulu tundmine suur ei olnud. Lihtsalt reprodutseerijaks ei saa teda pidada aga seepärast, et tütrele nii mõnedki ema laulud meelde olnud jäänud - see fakt viitab siiski laulude aktiivsele kasutamisele.

XIII. Mari Tamberg - 59 a. vana, sünd. Paekülas, laulude üleskirjutamise ajal (1930. a.) elanud Järvakandiasuuduses Harjumaal. Laulude noteerijaks on olnud Eduard Tikk ning need paiknevad prof. M. J. Eiseni rahvaluulekogus.

Mari Tambergilt üleskirjutatud 6 laulunäite hulgas on 2 ühiskondlike vahakordade, 2 noorte omavaheliste suhete, 1 töö- ja 1 pulmalaul. Kõik üleskirjutused on lühikesed ning enamasti vaid ühe motiivi arendused.

XIV. Mari Paaks. Võrreldes teiste Märjamaa kihelkonna rahvalaulikutega on Mari Paaksi eluloolised andmed kõige täielikumad.

Mari Paaks (neiuna Püü) sündis 1871. a. Märjamaa kihelkonnas Orgita vallas Kanalepa renditalus. Et peres oli 8 last ja vaesus alati varuks, tuli varakult hakata mõisas ja teistes taludes tööl käima. Kes lastest vähegi vanemaks sai, pidi välja teenima minema. Mari polnud veel 20-aastane, kui läks Orgita trahterisse Jaan Adamsoni juurde teenijatüdruks. Tutvunud küllarätsepa Jaan Paaksiga, Mari abiellus ning asus elama üürikorterisse Riidaku külas. Kuna perekonnal oma maalappi polnud, tegi Mari talviti mehe kõrval rätsepatööd, suviti käis taludes teenimas. Mari Paaks meenutab:

"Vanemate käest sain lehmamullika, sugulastelt kolm lamast, see oli mo kaasavara.

Neli last mul oli, poeg oli kõige vanem, ta sai Esimeses maailmasõjas kopsupõletiku ja suri. Tütar oli 4-aastane kui suri, kaksikud tütre surid varsti peale sündimist. Ise olin siis kaua haige." (RKM II 40, 236 - E. Poom 1954.)

Kui kodanliku Eesti Vabariigi ajal mõisaid jaotati, võtsid Paaksid Pühatu mõisast maad ja ehitasid maja. Mees loobus rätsepatööst, istutas aia ning pidas mesilasi. Pidanud kümme aastat peremehepõlve, Jaan Paaks suri. Mari jäi leseks ning võttis vennatütre enda juurde elama. Nõukogude korra ajal astus ta kodukolhoosi liikmeks.

Ümbruskorras oli Mari Paaks hinnatud kamaemand - oma

mäletamist mööda olevat ta üle saja lapse vastu võtnud.

Ergas ja teadmishimuline vaim pärines Mari Paaksi isa-kodust. "Mo isa oli noores põlves Haimre mõisas aidameheks, ta ükski oskas kirjutada, kiski ei osand sel aeal kirjutada /.../ Et isa lugeda ja laulda oskas, siis oli ta Orgita külas laste koolitaja, õpetas neid lugema ja laulma, mängis viiulit ja laulis ees, lapsed pidid järele laulma, iga pühaba ja nel'aba õhta käisid õppimas." (RKM II 40, 238 - E. Poom 1954.) Mari Paaksi isa oli kauemat aega vallakohtu esimees, ja kuna vallas teist ametnikku polnud, pidi tema kõik valla asjad õiendama.

Peale vanade rahvalaulude on E. Poom Mari Paaksilt üles kirjutanud hulgaliselt kombeid, uskumusi, naljandeid, rahvajutte, uuemaid rahvalaule.

Regivärsilisi rahvalaule on Mari Paaksilt üles kirjutatud 17. Temaatilistest rühmadest on esindatud üksnes pulma-, laste- ja töölislaulud ning ühiskondlike vahekordade ja tähtpäevade-lõbustuste laulud.

Hällilaule on üles kirjutatud 6. Teisendid on selliste ülemaaliselt levinud ja populaarsete laulutüüpide näited nagu "Tule uni", "Kiigu kitsetalle" või lihtsalt improvisatsioonilised äiutused. Omapärane ja huvitavam on "Lase kiik käia" (XIV, 14), millele liitub tüüp "Imemaa" selle lääne-eestilises arenduses "Loomad töööl".

Töölaulude näiteks on lühike karjaselaul (XIV, 3). Vaeslapselauluna on vaadeldav tüüpide "Imemaa" ja "Kurva kodu" kontaminatsioonil baseeruv laul XIV, 5.

Mari Paaksi repertuaaris arvukuselt esimesel kohal olev pulmalaulude rühm on veenvaks tõestuseks pulmalaulutraditsiooni populaarsusele ning elujõulisusele Lääne-Eestis veel hiljaaegu.

Arvestades tõika, et peale vana rahvalaulu pärineb Mari Paaksilt veel hulgaliselt teistesse rahvalaule žanridesse kuuluvat materjali, võime teda pidada rahva suulise loomingu heaks tundjaks ning aktiivseks kasutajaks.

**XV. Liisa (Liisu) Kõlult** üleskirjutatud 26 vana rahvalaulu paiknevad kogus ERA II 147, saadetud Eesti Rahvalaule Arhiivile L. Uustalu ja Salme Lutsu poolt aastatel 1937 - 1938.

Ühiskondlike vahekordade laulude rühma kuuluvad kolm L. Kõlu lauldud vaeslapselaulu. Teisendites XV, 7 ja XV, 8 varieeruvad vaid 2 esimest rida, ülejäänud tekstiosad, mis baseeruvad motiividel "Pisarate veere mine" ja "Nutust järvi", on identsed.

Temalt on ka tähtpäevade ja lõbustuste, mardi- ja kii-gelaulude, loodus- ja lõikuslaulude ning nooruse omavaheliste suhete laulude näiteid. Ainestiku on L. Kõlu kuulnud vanemalt ja külalistelt.

Lastelaule esindab ahellaul "Hiire pulmad" (XV, 19). Hälli- või äiutuslauludena on olnud kasutusel "Kasva tööle" (XV, 21 - lääne-eestilises redaktsioonis "Kasva taadi tammeraiujaks") ning "Tule, uni!" (XV, 20.)

Väärtusliku osa L. Kõlu repertuaarist moodustavad liiroepiliste laulude "Tütarde tapja" (XV, 1; XV, 8) ja "Kari kadunud" (XV, 14) üleskirjutused.

L. Kõlu repertuaar on temaatiliselt mitmekesine, temalt on üles kirjutatud mitmeid Lääne-Eesti laulutraditsiooni omapära kinnitavaid laulunäiteid. Tähelepanu väärib on fakt, et veel 20. sajandil 30-ndail aastail leidis Märjamaa kihelkonnas Liisa (Liisu) Kõlu näol laulik, kes tundis vana laulukultuuri kunstiliselt kõige väärtuslikumat osa - liiroepilist rahvalaulu.

XVI. Emilie Poomilt on autoinformatsioonina aastatel 1930 - 1960 muu materjali kõrval laekunud ka hulgaliselt vana regilaulu näiteid (112). Enamikus on ta need üles kirjutanud oma mälestuste järgi ning on vaid mõnerealised katkendid. Suurem osa on maagilise sisuga laulud.

XVII. Kai Aliste - 64 a. vana, üleskirjutusaegne elukoht Valgu vallas. Temalt pärinevad laulutekstid on üles kirjutatud Madis Liedenbergi poolt ja sisalduvad dr. J. Hurda ja prof. M. J. Eiseni rahvaluulekogudes (vastavalt H II 17 ja B, A). Kõik üleskirjutused on terviklikud ning ladusast sõnastuses. Laul "Orjusest ostja" (XVII, 1) on ülemaalselt tuntud.

XVIII. Kustas Paart. Kogus ERA II 23 leidub kolm Emilie Poomi poolt Kustas Paartil üleskirjutatud vana rahvalaulu. Laulude üleskirjutamise ajal (1930) on Kustas Paart

elanud Märjamaa külas. Populaarseim tema esitatud lauluteisenditest on kahtlemata korduslaul "Haige noorik". See laulutüüp, esindatud rohkete üleskirjutustega, on sisult otsekui noore abielumehe pilge, kes "naiste asjades" on kuni juhmuseni taipamatu.

XIX. Ann Kuusk. M. J. Eiseni kogus leidub Ann Kuuselt kaks mardilaulu ja üks kadrilaul. Mardilaulud (XIX, 1 ja XIX, 2) on pikad, tsüklilise ülesehitusega. Variant XIX, 2 on siin kasutatud materjali hulgas kõige terviklikum.

XX. Juuli Müllermann. Huvipakkuvaim tema variantidest on XX, 1 - "Saunanaine palub pajaaset". Vaadeldava materjali hulgas seda Põhja-Eestis levinud laulutüüpi rohkem ei esine. Laul XX, 2 ("Liiri-lööri, löoke") kuulub vanemate lastelaulude kihistusse.

Juuli Müllermannilt on üles kirjutatud ka teisend üle Eesti hõredalt noteeritud tüübigi "Varesemunad" (XX, 3).

XXI. Hans Möldermann (sünd. 1843. a. Märjamaa kihelkonnas Sõtke külas, surn. 1934. a.) oli noorena Märjamaal kirikumees, hiljem Tollil kooliõpetaja. Vanemas eas oli ta Kõrvetaguse külas Uue-Nikre talu peremees, kus ka suri kõrges vanaduses. (RKM II 24, 53 - E. Poom 1948.)

Emilie Poom on Hans Möldermannilt üles kirjutanud hulgaliselt rahvaluulematerjali, teiste hulgas ka kolm vana rahvalaulu.

Kokkuvõte. Ajavahemikus 1889 - 1960 on Märjamaa kihelkonna 21 laulikult üles kirjutatud 454 regivärssi. Laulikuteks on valdavas enamikus olnud keskealised ja vanemad naised, kuid huvitavaid ja terviklikke laulunäiteid on kirja pandud ka neljalt meeslaulikult. Kõige produktiivsem laulik on olnud Juuli Piilberg, kellelt on saadud regilaulutekste tervelt 75. Nii laulunäidete arvukuse kui ka kunstilise taseme poolest on laulikute repertuaar väga ebaühtlane. Üldiselt on Märjamaa laulupärand temaatiliselt mitmekesine, laulikuti võib täheldada ühe või teise teema eelistamisel suuri erinevusi. Enam levinud on olnud vaeslapse- ja orjuslaulud, küllalt on ka töö-, laste- ja tähtpäevade laule. Populaarsed on olnud samuti abielulaulud ja laulud laulust

ning loitsud. Rohkesti väärtuslikku on ka lüroepikas.

Rahvalaulikute üle ei saa otsustada üksnes selle järgi, mil määral nad regivärssi on tundnud. Üldhinnangu andmisel tuleb arvesse võtta ka muu rahvaluule tundmine ja aktiivne kasutamine. Seda siin aga pole taotletud.

Aja jooksul on regivärss üha enam fragmendistunud, esineb järjest rohkem unustamist. Et aga käesoleva sajandi 20. ja 30. aastail võidi Märjamaalt üles kirjutada lüüriliste laulude kõrval ka head lüroepikat, viitab sellele, et kunagi oli siin laulukultuur kõrgemgi kui mujal Läänemaal.

Tänaseks on regilaul Märjamaalt täielikult kadunud. Iga külgse ülevaate saamiseks Märjamaa laulupärandist ja suhetest teiste laulualadega jääb järgmiste uurimuste ülesandeks võrrelda seda naaberkihelkondade lauluvaraga, sest piirialade traditsioonid on tihedalt põimunud.

#### K a s u t a t u d k i r j a n d u s

1. A r i s t e , P. Vadjalaste rahvalauludest. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised nr. 77. Keeleteaduslikke töid. Tartu 1964, lk. 56 - 67.
2. Eesti kirjanduse ajalugu I. Esimestest algetest kuni 19. saj. 40-ndate aastateni. Toimetanud A. Vinkel. Tallinn 1965.
3. Eesti kirjanduse biograafiline leksikon. Toimetanud E. Nirk ja E. Sögel. Tallinn 1975.
4. Eesti NSV ajalugu I. Kõige vanemast ajast XIX sajandi 50-ndate aastateni. Toimetanud A. Vassar. Tallinn 1955.
5. Eesti nõukogude entsüklopeedia V. Tallinn 1973.
6. Eesti rahvalaulud. Antoloogia IV. Toimetanud Ü. Tedre. Tallinn 1974.
7. Eesti rahvalaulud dr. J. Hurda ja teiste kogudest. Esimehe köide. Tartu 1926.
8. Eesti rahvaluule ülevaade. Toimetanud R. Riidalepp. Tallinn 1959.
9. Eesti VII. Läänemaa I. Tartu 1938.

10. K o k a m ä g i , H. Kuusalu kahe rahvalauliku Els Mikiveri ja Ann Tootseli laulurepertuaari võrdlus. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised nr. 47. Tartu 1957, lk. 57 - 71.
11. K o k a m ä g i , H. Kuusalu rahvalaulik Mai Kravtsov. - "Keel ja Kirjandus" 1971, nr. 1, lk. 13 - 19.
12. K o k a m ä g i , H. Rahvalaulikute jälgedel. - Rahvapärimuste koguja 3. Tartu 1965, lk. 43 - 47.
13. K o l k , U., L a u g a s t e , E. Rahvaluule välipraktika. Teine, täiendatud trükk. Tartu 1969.
14. K õ i v a , O. Kihnu rahvalaulikutest. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised nr. 159. Tartu 1964.
15. L a u g a s t e , E. Eesti rahvaluuleteaduse ajalugu. Valitud tekste ja pilte. Tallinn 1963.
16. L a u g a s t e , E. Walter Andersoni teaduslikust pärandist. - "Keel ja Kirjandus" 1964, nr. 7, lk. 412 - 420.
17. L a u g a s t e , E. Rahvalaulik eesti rahvatraditsioonis. Emakeele Seltsi aastaraamat 1972, nr. 18. Tallinn 1972, lk. 235 - 262.
18. L a u g a s t e , E. Eesti rahvaluule. Tallinn 1975.
19. L a u g a s t e , E. Kätemaksumotiiv eesti regivärsilistes orjuslauludes. - Saaksin ma saksa sundijaks. Tallinn 1976, lk. 47 - 177.
20. L i g i , H. Talupoegade koormised Eestis 13.sajandist 19. sajandi alguseni. Tallinn 1968.
21. M o o r a , H. Eesti rahva ja naaberrahvaste kujunemisest arheoloogia andmeil. - Eesti rahva etnilisest ajaloost. Tallinn 1956, lk. 41 - 119.
22. Rahvapärimuste koguja 2. Tartu 1961.
23. Rahvapärimuste selgitaja I. Tartu 1936 - 1939, nr. 1-7.
24. T a m p e r e , H. Eesti rahvalaule viisidega V. Tallinn 1965.
25. T a m p e r e , H. Mõningaid eestlaste etnilise ajaloo küsimusi suulise rahvaloomingu valgusel. - Eesti rahva etnilisest ajaloost. Tallinn 1956, lk. 255 - 277.
26. T a m p e r e , H. Tähelepanekuid rahvaviisidest ja rahvalaulude ettekandmisest lõunapoolses Lään-Eestis. - Kultuuri ja teaduse teilt. Mõtteid ja uurimusi. Tartu Ülikooli 300-nda mälestusaasta puhuks. EUS "Veljesto" Toimetised II. Tartu 1932, lk. 130-143.

Kasutatud käsikirjalised  
allikad

27. K i i s e m a n n , M. Märjamaa kihelkond, 1927. (Käsikiri ENSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas.)
28. K õ i v a , O. Regivärsilise rahvalaulu traditsioon Kihnu saarel. Kandidaadidissertatsioon. Tartu 1965. (Käsikiri Tartu Riikliku Ülikooli Teaduslikus Raamatukogus.)
29. L a u g a s t e , E. Materjale J. Hurda kogumistöö kohta. Tartu 1964. (Käsikiri TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris.)
30. T i k s , H. Märjamaa kihelkonna rahvalaulikud ja nende laulurepertuaar. Diplomitöö. Tartu 1977. (Käsikiri TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedris.)

Kasutatud käsikirjalised  
rahvaluulekogud

H II 2; H II 7; H III 4.

E 70544 - 70596; E 8<sup>OV</sup>; E, A.

EÜS X.

ERA I 2; ERA I 3; ERA II 7; ERA II 23; ERA II 33; ERA II 42;  
ERA II 56; ERA II 58; ERA II 73; ERA II 81; ERA II 119;  
ERA II 129; ERA II 147; ERA II 148; ERA II 200; ERA II  
260; ERA II 299.

RKM II 9; RKM II 24; RKM II 37; RKM II 40; RKM II 42; RKM II  
58; RKM II 66; RKM II 81; RKM II 90; RKM II 98.

## НАРОДНАЯ АЛЛИТЕРАЦИОННАЯ ПЕСНЯ В ТРАДИЦИИ МЯРЬЯМААСКОГО ПРИХОДА

Х.Тикс

### Резюме

С 1889 по 1960 гг. в Мярьямааском приходе записаны 454 аллитерационные песни в исполнении 21 певца. В преобладающем большинстве исполнителями были женщины среднего и старшего возраста, но у четырех мужчин также зарегистрированы интересные цельные образцы. У наиболее продуктивной исполнительницы Юули Пийльберг записано общей сложностью 75 текстов аллитерационных песен. Как по своей численности, так и художественному качеству песенный репертуар тематически весьма разнообразен: у отдельных певцов можно заметить большие различия в предпочтении той или иной темы. Так, более распространенными оказываются песни о сиротах, о рабстве, но немало известно и трудовых, детских песен, а также приуроченных к знаменательным датам. Популярны еще и песни о браке, о самой песне, заклинании. Немало ценного представляет собой и лироэпика.

О народных певцах нельзя судить только на основании того, в какой мере они знали аллитерационные стихи: давая оценку, следует учесть и знание прочих народных жанров, их активное использование. Однако здесь к этому не стремились.

С течением времени аллитерационные песни все больше становятся фрагментарными, все чаще возникают пробелы в памяти. Но факт, что в 20–30 годы нашего столетия в приходе Мярьямаа наряду с лирическими песнями можно было собирать и прекрасную лироэпистику, указывает на то, что некогда здесь песенная культура находилась на более высоком уровне, чем в иных окрестностях уезда Мярьямаа.

В наши дни аллитерационные стихи прихода Мярьямаа совершенно вымерли. Чтобы получить полный обзор песенного наследия этого прихода, обзор отношений с другими местностями, где песни распространялись, для этого необходимо изучить и сравнить данные материалы с репертуаром соседних приходов, поскольку традиции граничащих окрестностей тесно переплетаются.